

งานศิลปะสื่อภูมิปัญญา
สืบสานวัฒนธรรมการแพทย์แผนไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อบทความ: งานศิลปะสื่อภูมิปัญญา

สืบสานวัฒนธรรมการแพทย์แผนไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

งานศิลปะสื่อภูมิปัญญา สืบสานวัฒนธรรม การแพทย์แผนไทย

วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพแบบไทยในอดีตถือว่ามีรากฐานประวัติความเป็นมายาวนาน และความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตผู้คนมาหลายยุคสมัย แต่ปัจจุบันขาดการเชื่อมโยงกับคนยุคใหม่

จึงเป็นที่น่ายินดียิ่งที่กลุ่มสืบไทย โดยศิลปินอิสระ ทยาหทัย เป็นผู้จินตนาการเรียงร้อยเรื่องราวการแพทย์แผนไทยตามรอยประวัติศาสตร์ที่ได้มีการพัฒนาสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันได้อย่างมีความงดงามตามแบบฉบับงานจิตรกรรมไทย

นางงานจิตรกรรมของกลุ่มสืบไทยเป็นการแตกช่อมาจากต้นตอจิตรกรรมไทยในอดีต เช่นเดียวกับการแพทย์แผนไทยที่จะมีใช้ลมหายใจที่หยุดนิ่งอีกต่อไป หากจะมีการสืบสานให้มีความเคลื่อนไหวนำไปสู่การวิวัฒนาการให้สอดคล้องรับใช้ต่อวิถีชีวิตของผู้คนสังคมปัจจุบันอย่างไม่มีขีดจำกัด

เนื้อหาเรื่องราวในภาพเขียนจิตรกรรมไทย “วิวัฒนาการแพทย์แผนไทย” นั้น ล้วนมีความเป็นมาตามประวัติศาสตร์การแพทย์แผนไทยนับตั้งแต่ยุคอดีตจวบจนปัจจุบันได้อย่างวิจิตรงดงาม โดยแบ่งเป็นช่วงยุคแต่ละสมัยได้อย่างชัดเจนในภาพลักษณ์ของการพัฒนาที่เดียว

การแพทย์แผนไทยยุคก่อนอาณาจักรสุโขทัย

ความในเรื่องนี้สืบมาจากหลักฐานที่ได้จารึกไว้ในหลักศิลาของอาณาจักรขอมประมาณ พ.ศ. ๑๗๒๕-๑๗๒๙ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ตามหลักฐานที่ได้บันทึกไว้คือ มีการสร้างสถานพยาบาลที่เรียกกันว่า “อโรคยศาลา” ขึ้นจำนวน ๑๐๒ แห่งในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบริเวณใกล้เคียง มีการจัดแบ่งหน้าที่ของผู้รักษาพยาบาลไว้อย่างชัดเจน เช่น หมอ พยาบาล เกษัช ผู้ปรุงอาหารและยา เป็นต้น ปัจจุบันอโรคยศาลาแห่งนี้ยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุดคือ กุ๋มบ้านเขวา จังหวัดมหาสารคาม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การแพทย์แผนไทยสมัยสุโขทัย

ต่อมามีการค้นพบหินบดยาสมัยทวารวดีในยุคก่อนสุโขทัย และจากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ได้มีการบันทึกถึงสวนสมุนไพรขนาดใหญ่บนเขาหลวงหรือเขาสรรพยา เพื่อให้ราษฎรได้เก็บสมุนไพรไปรักษาโรคยามเจ็บป่วย ซึ่งภูเขาหลวงแห่งนี้ปรากฏนามอยู่ในอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย และจากการสืบค้นพบว่าศูนย์รวมของวัฒนธรรมการศึกษาอยู่ที่วัดเป็นส่วนใหญ่ จึงมีความเชื่อว่าพระภิกษุในยุคนี้มีความรู้ในเรื่องยาสมุนไพร ตลอดจนวิธีการรักษาประชาชนด้วย

การแพทย์แผนไทยสมัยอยุธยา

เริ่มมีการผสมผสานความรู้จากการแพทย์พื้นบ้านทั่วราชอาณาจักร นำความเชื่อในปรัชญาแนวพุทธรวมทั้งความเชื่อทางไสยศาสตร์และโหราศาสตร์เข้ามาผสมให้สอดคล้องกับสภาพชุมชน และผู้ที่เป็นครูของการแพทย์ยุคนี้โดยทั่วไปรู้จักกันในนามพระฤๅษี ซึ่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้พบบันทึกการจัดหาชาติชัดเจน มีแหล่งจำหน่ายยาและสมุนไพรหลายแห่ง และมีการรวบรวมตำรับยาต่าง ๆ เรียกว่า ตำราพระโอสถพระนารายณ์ นับได้ว่าการแพทย์แผนไทยในยุคนี้มีความรุ่งเรืองมาก แม้ว่าจะมีการแพทย์ตะวันตกเข้ามามีบทบาทบ้างแล้วก็ตาม แต่ยังไม่เป็นที่นิยม

ระหว่างเสียกรุงศรีอยุธยา

การแพทย์แผนไทยได้หยุดชะงักไปช่วงระยะหนึ่งพร้อมทั้งได้ถูกทำลายลง ไม่ว่าจะเป็นตำราคัมภีร์เก่า ๆ รวมทั้งหมอแผนโบราณด้วย เนื่องจากพม่าได้เข้าโจมตีถึง ๒ ครั้ง บ้านเมืองถูกทำลายอย่างย่อยยับ

การแพทย์แผนไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือในนามเดิมว่า วัดโพธาราม หรือวัดโพธิ์ ซึ่งเป็นอารามหลวง เป็นวัดที่มีการบันทึกตำรายาฤๅษีคัดตน ตำรานวดไทยไว้ตามศาลารายต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงให้มีการปฏิสังขรณ์วัดและให้มีการจัดตั้งกรมหมอ โรงพระโอสถ คล้ายกันในสมัยอยุธยา โดยแบ่งเป็นหมอหลวง คือผู้รับราชการ และหมอราษฎร หรือหมอเฉลยศักดิ์สำหรับรักษาประชาชนทั่วไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไล่เรื่อยมาจนถึงการแพทย์สมัยรัชกาลที่ ๒ ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎหมายชื่อว่า กฎหมายพนักงานพระโอสถถวาย กล่าวคือ เป็นการรวบรวมตำรายาดี ๆ จากผู้ชำนาญและเชี่ยวชาญจากทั่วสารทิศ จัดเป็นตำราหลวงสำหรับโรงพระโอสถ

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงให้มีการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ อีกครั้งหนึ่ง โปรดเกล้าฯ ให้จารึกตำราไว้บนหินอ่อนประดับไว้ตามผนังโบสถ์และศาลาราย มีการเพิ่มเติมสมุฏฐานของโรคและวิธีการรักษา มีการจัดหาต้นสมุนไพรที่ใช้ปรุงยามาปลูกไว้ในวัดเป็นจำนวนมาก ถือเป็นจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนอีกรูปแบบหนึ่ง ในกาลนี้การแพทย์แบบตะวันตกเข้ามามีบทบาทมากขึ้นโดยการนำของนายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ หรือที่คนไทยมักเรียกว่า หมอบรัดเลย์ นับเป็นการวิวัฒนาการการแพทย์แผนไทยและแผนตะวันตกร่วมกัน

จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงนำการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามาใช้มากขึ้น เช่น การสูติกรรมสมัยใหม่ หากไม่ค่อยได้รับความนิยมเท่าใด เนื่องจากประชาชนยังไม่ค่อยมีการไว้วางใจเท่ากับการรักษาพยาบาลแบบแผนเดิม อันเป็นจารีตประเพณีสืบต่อกันมา

ในการสืบมาการแพทย์ในรัชกาลที่ ๕ มีการจัดตั้งศิริราชพยาบาลขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ โดยมีการเรียนการสอนทั้งแบบแผนโบราณ และตะวันตกอย่างเป็นระบบร่วมกัน หลักสูตร ๓ ปี จัดให้พิมพ์ตำราแพทย์ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ๒๔๓๘ ชื่อตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์เล่ม ๑-๔ ต่อมาพระยาพิชณุประสาทเวช (หมอลอง) ได้จัดพิมพ์ตำราขึ้นใหม่ด้วยเห็นว่าตำราเดิมนั้นยากแก่ผู้ศึกษาได้แก่ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับหลวง ๒ เล่ม และตำราแพทย์ศาสตร์สังเขป ๓ เล่ม ปัจจุบันตำราเหล่านี้กระทรวงสาธารณสุขยังคงใช้อยู่อย่างต่อเนื่อง

หากมีการขัดแย้งระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเป็นอย่างมาก กรณีการรักษาทางการแพทย์แผนไทยและตะวันตก

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๖ มีการสั่งยกเลิกวิชาการแพทย์แผนไทย หากประกาศให้มีการใช้พระราชบัญญัติการแพทย์เพื่อเป็นการควบคุมการประกอบโรคศิลปะแทน โดยแยกออกเป็นประเภทแผนปัจจุบัน และประเภทแผนโบราณไว้อย่างชัดเจน และเปิดให้มีการศึกษาวิจัยสมุนไพรขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๖

นับจากการเปลี่ยนแปลงการแพทย์แผนไทยโบราณสู่การแพทย์แผนปัจจุบัน ทำให้วงการแพทย์แผนไทยดูจะเสื่อมคลายและอ่อนตัวลง หากก็ยังมีกลุ่มคนอยู่ส่วนหนึ่งที่ยึดติดเหนียวแน่นกับวิธีการรักษาโรคต่าง ๆ ตามจารีตประเพณีดั้งเดิมสืบมาจนกระทั่งก่อตั้งสมาคมโรงเรียนแพทย์แผนโบราณขึ้นที่วัดโพธิ์เมื่อปี ๒๕๐๐ และในปีต่อมา ศ.น.พ. อวย เกตุสิงห์ แพทย์แผนปัจจุบันได้เล็งเห็นถึงความล่มสลายของการแพทย์แผนโบราณ

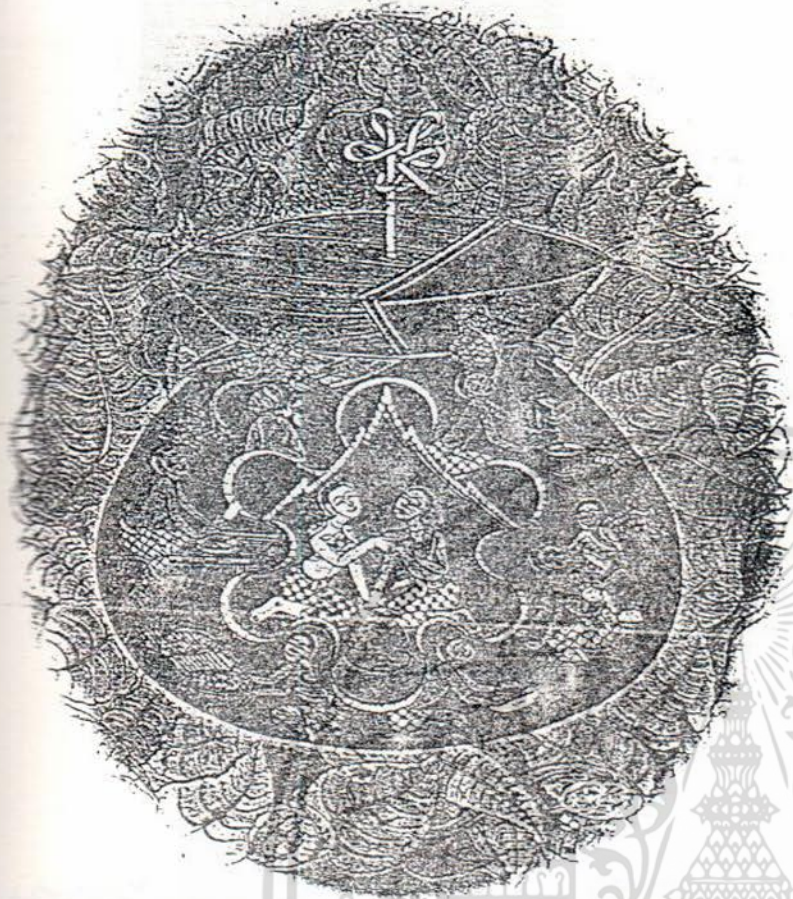
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เนื่องด้วยการแพทย์แบบตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลและได้รับความนิยมมากขึ้น จาริต-
ประเพณีการแพทย์เก่า ๆ ก็พลอยเสื่อมสลายไปจึงได้คิดก่อตั้งมูลนิธิเพื่อฟื้นฟูการแพทย์ไทยเดิมขึ้น
ในนามว่า อายุรเวทวิทยาลัย (ชื่อทโกมารภักจ) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๖ สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพจิตรกรรมไทยของกลุ่มศิลปินสืบไทย อิศรา ทยาหทัย จึงเป็นเสมือนหน้าต่างภาพที่
สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาวงการแพทย์ไทย อันเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถชี้บ่งได้ว่าจาริตประเพณี
ดั้งเดิม ภูมิปัญญาบรรพบุรุษอันสูงค่ามิอาจละเลยให้ล่วงผ่านโดยไม่มีการฟื้นฟูรักษา
เพื่อเป็นมรดกคู่ชาติบ้านเมืองให้สืบค้นถึงรากเหง้าความเป็นไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อภาพ...ธรรมชาติบำบัด

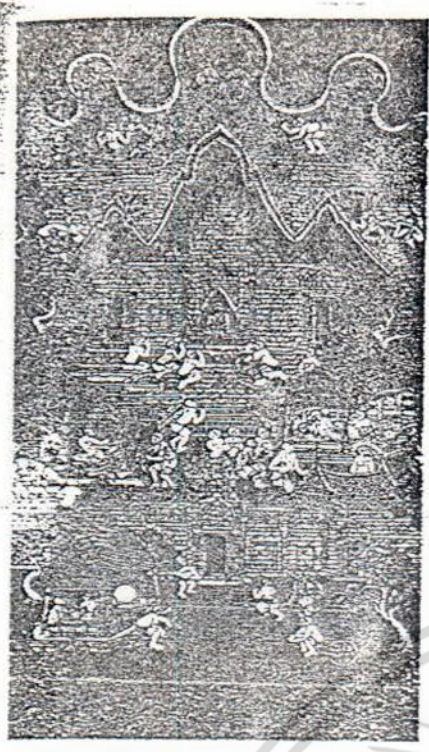
ชื่อภาพ...วิวัฒนาการการแพทย์แผนไทย

ชื่อภาพ...การแพทย์แผนไทยสมัยอยุธยา

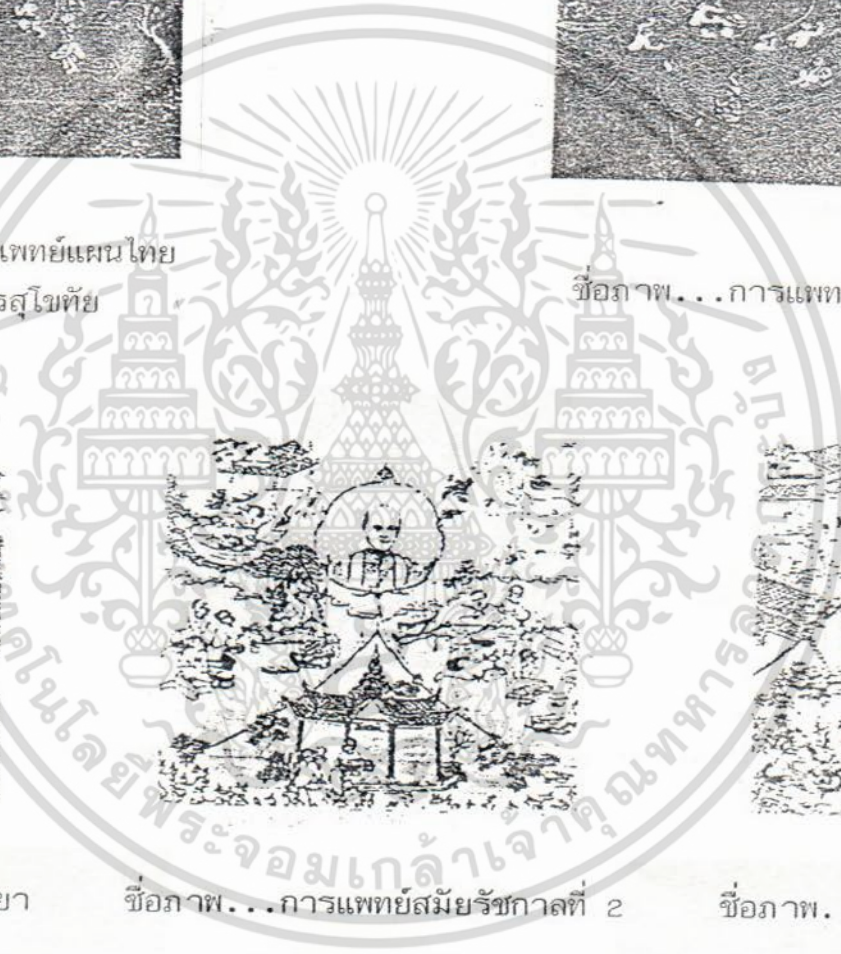
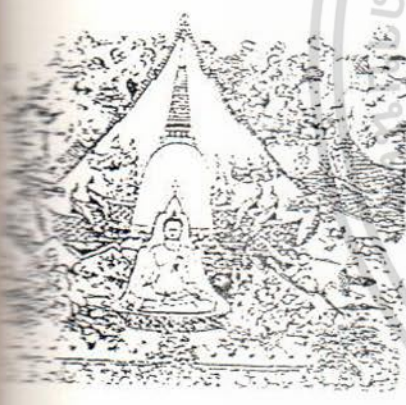
ชื่อภาพ...การแพทย์สมัยรัชกาลที่ 5

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อภาพ... การแพทย์แผนไทย
ยุคก่อนอาณาจักรสุโขทัย

ชื่อภาพ... การแพทย์สมัยรัชกาลที่ 1

ชื่อภาพ... ระหว่างเสียดกรุงอยุธยา

ชื่อภาพ... การแพทย์สมัยรัชกาลที่ 2

ชื่อภาพ... การแพทย์สมัยรัชกาลที่ 3

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับ... การศึกษาระดับปริญญาตรี... อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อภาพ... การแพทย์สมัยรัชกาลที่ 4

ชื่อภาพ...การแพทย์สมัยรัชกาลที่ 6

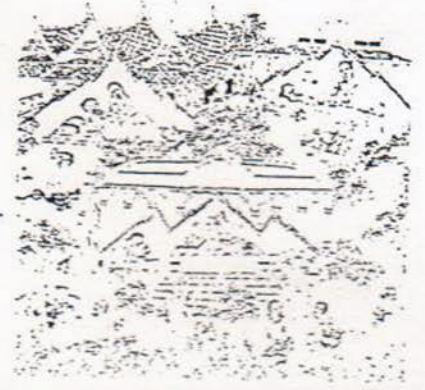
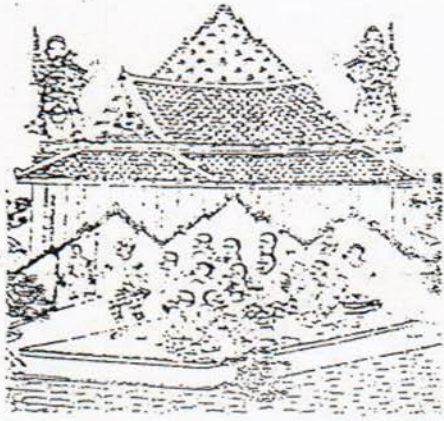
ชื่อภาพ...การตาย

ชื่อภาพ...การแพทย์แผนไทยสายใยแห่งวัฒนธรรม (การเกิด)

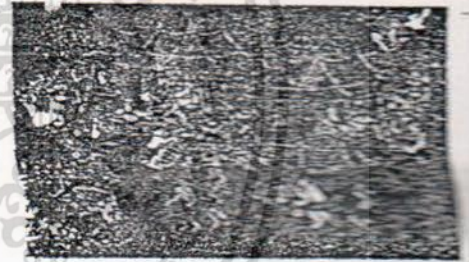

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ชื่อภาพ...การแพทย์แผนไทยสายใยแห่งวัฒนธรรม (การเกิด) ชื่อภาพ...การแพทย์ที่โรงเรียนวัดไทย

ชื่อภาพ...องค์กรเอกชนด้าน
การแพทย์แผนไทย

ชื่อภาพ...การแพทย์สมัยรัชกาลที่ 7

ชื่อภาพ...การอยู่ไฟ

ชื่อภาพ...อาหารสมุนไพรร

ชื่อภาพ...การอบไอน้ำสมุนไพรร
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้ภายในเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้